

การละเล่นแห่งสายน้ำ : การรื้อสร้างความหมายอันไหลเลื่อนของวัฒนธรรมสงกรานต์ไทย

The Play of Water: Deconstructing the Fluid Meaning of Thai Songkran Culture

บัณฑิต ปิ่นมงคลกุล

Bundit Pinmongkolkul

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

E-mail: bundit.pin@student.mbu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 5 ตุลาคม 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 21 มิถุนายน 2569

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 21 มิถุนายน 2569

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้วิเคราะห์เทศกาลสงกรานต์ในประเทศไทยผ่านแนวคิดการรื้อสร้าง (Deconstruction) ของฌาคส์ แดร์ริดา โดยมุ่งวิพากษ์ความเชื่อที่ว่าสงกรานต์มีความหมายดั้งเดิมที่คงที่และเป็นหนึ่งเดียว ผลการวิเคราะห์พบว่าความหมายของสงกรานต์ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านคู่ตรงข้ามเชิงลำดับชั้น เช่น ศักดิ์สิทธิ์/สามัญ ดั้งเดิม/สมัยใหม่ และคุณค่าทางวัฒนธรรม/คุณค่าเชิงพาณิชย์ ซึ่งต่างพึ่งพาและสร้างความหมายร่วมกันอย่างแยกไม่ออก

นอกจากนี้ “น้ำ” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของสงกรานต์ยังมีลักษณะเป็นสิ่งที่ “ตัดสินไม่ได้” (undecidable) เพราะสามารถสื่อความหมายได้ทั้งด้านศักดิ์สิทธิ์และความบันเทิง ความหมายที่หลากหลายดังกล่าวทำให้ไม่อาจกำหนดนิยามของสงกรานต์ได้อย่างตายตัว บทความจึงสรุปว่า ความไหลเลื่อนของสงกรานต์มิใช่ความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรม หากเป็นกระบวนการสร้างความหมายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

คำสำคัญ : การละเล่นแห่งสายน้ำ, การรื้อสร้าง, ศูนย์กลางของสัญลักษณ์

Abstract

This academic article examines the Songkran Festival in Thailand through Jacques Derrida's concept of Deconstruction. It challenges the assumption that Songkran possesses a fixed and original meaning, arguing instead that its significance is constructed through hierarchical binary oppositions such as sacred/profane, traditional/modern, and

cultural/commercial values. These oppositions are mutually dependent and continuously shape one another.

The study further argues that water, the central symbol of Songkran, functions as an “undecidable” sign, simultaneously representing purification, blessing, celebration, and social disruption. As a result, the meaning of Songkran cannot be fixed or singular. The article concludes that the fluidity of Songkran should not be viewed as cultural decline but as an ongoing process of meaning-making shaped by changing social and cultural contexts.

Keywords: The Play of Water, Deconstruction, Logocentrism

1. บทนำ

ตัวบทแห่งสงกรานต์อันไร้เสถียรภาพพระเพณีสงกรานต์ในประเทศไทยนำเสนอตัวเองในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม (cultural text) ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและพลวัต ไม่ใช่ในฐานะประเพณีที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการต่อสู้และความหมายที่หลากหลาย ใจกลางของปรากฏการณ์นี้คือความย้อนแย้งที่เด่นชัด กล่าวคือ เทศกาลที่ได้รับการเฉลิมฉลองในฐานะมรดกอันมีรากเหง้าเก่าแก่หยั่งลึก กลับเป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยระดับโลกที่ถูกขับเคลื่อนด้วยกลไกสมัยใหม่อย่างเต็มรูปแบบ (Sprout, 2025) ความตึงเครียดระหว่างภาพของพิธีกรรมในอดีตอันศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณค่าเชิงจริยธรรมกับปัจจุบันอันเป็นมหรสพสำราญระดับโลกนี้เองที่เปิดพื้นที่สำหรับการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามต่อธรรมชาติของความหมายทางวัฒนธรรม ดังที่ ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ได้ให้มุมมองว่า “ ในปัจจุบันเรามักจะเคยชินที่จะมองจริยธรรมว่าต้องมีรากฐานมาจากศาสนา หรือมีเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์, สังคมศาสตร์ หรืออภิปรัชญาเป็นรากฐาน แต่ยังมีระบบจริยธรรมที่วางอยู่บนรากฐานของขนบประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับผี นั่นก็คือการประกอบพันธกรณีซึ่งพึงมีต่อกันให้สมบูรณ์ ทั้งนี้โดยไม่เกี่ยวกับศีลธรรมหรือความดีความชั่วในตัวมันเองเลย พลังของพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์อยู่ตรงนี้” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2557:46) หรือแม้กระทั่งเรื่องการเล่นสาดน้ำนั้นก็เป็นพัฒนาการในรุ่นหลังดังที่ พระยาอนุมานราชธน (เกิด 14 ธันวาคม พ.ศ. 2431 - เสียชีวิต 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2512) ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมและเป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญของโลกชาวไทย ประจำปี พ.ศ. 2531 ของยูเนสโก เล่าว่า เมื่อสมัยท่านเป็นเด็กนั้น ไม่มีการเล่นสาดน้ำกัน นอกจากเด็กๆ ที่แอบแกล้งผู้ใหญ่บ้าง (พระยาอนุมานราชธน, 2530)

วาทกรรมสาธารณะที่ร่ายล้อมสงกรานต์มักถูกขับเคลื่อนด้วยคำถามเชิงภววิทยา (ontological question) ที่มีลักษณะเป็นศูนย์กลางของสัญญา (logocentric) นั่นคือ “อะไรคือความหมายที่แท้จริงหรือแก่นแท้ดั้งเดิมของสงกรานต์?” (Sprout, 2025; ไทยรัฐ, 2559) คำถามนี้ปรากฏชัดในความวิตกกังวลที่แพร่หลายเกี่ยวกับการสูญเสียคุณค่าดั้งเดิมให้แก่ลัทธิบริโภคนิยมและความบันเทิงเชิงพาณิชย์ (Intason et al., 2023) ความโหยหา “สงกรานต์ที่แท้จริง” ซึ่งเชื่อกันว่าสถิตอยู่ในพิธีกรรมอันบริสุทธิ์และสายใยของครอบครัว สะท้อน

ถึงความปรารถนาที่จะค้นหาความหมายอันมั่นคง เป็นหนึ่งเดียว และดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ในตัวเอง ความหมายที่เชื่อว่ามียู่ "ก่อน" ที่จะถูกแปดเปื้อนโดยการท่องเที่ยว การตลาด หรือสื่อสมัยใหม่

บทความวิชาการฉบับนี้จะใช้แนวคิด "การรื้อสร้าง" (Deconstruction) ของฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) เป็นเครื่องมือหลักในการวิเคราะห์ โดยมีเป้าหมายที่จะไม่ตอบคำถามว่าอะไรคือ ความหมายที่แท้จริงของสงกรานต์ แต่จะแสดงให้เห็นว่าการมีอยู่ของ "แก่นแท้" หรือ "ความหมายดั้งเดิม" ที่เป็นหนึ่งเดียวนั้นเป็นเพียงภาพลวงตาทางปรัชญา บทความนี้เสนอว่า "ความไหลเลื่อน" (fluidity) ของ สงกรานต์ไม่ใช่สถานะของการเสื่อมทรามในยุคสมัยใหม่ แต่เป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการก่อกำเนิดความหมาย มาโดยตลอด ความหมายของสงกรานต์ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ในตัวเอง หากแต่ถูกผลิตขึ้นผ่านการละเล่น (play) ของความแตกต่างและการเลื่อนไหลที่ไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นแนวคิดที่แดร์ริดาเรียกว่า "ความหลากหลาย" (différance) (Derrida, 1982) เป้าหมายของการวิเคราะห์ครั้งนี้จึงไม่ใช่การหยุดยั้งความไหลเลื่อนของความหมาย แต่คือการสำรวจและเปิดเผยโครงสร้างของความไหลเลื่อนนั้น เพื่อทำความเข้าใจว่าความหมายทางวัฒนธรรม ถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างไรผ่านกระบวนการที่ไม่มีความสิ้นสุดและไร้ซึ่งศูนย์กลาง

2. การขยายเชิงรื้อสร้าง

มนทัศน์สำคัญของฌาคส์ แดร์ริดา เพื่อที่จะวิเคราะห์ด้วยบททางวัฒนธรรมของสงกรานต์ได้อย่างถ่องแท้ จำเป็นต้องทำความเข้าใจเครื่องมือทางปรัชญาของฌาคส์ แดร์ริดาเสียก่อน แนวคิดของเขามิได้เป็นเพียง ทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์ แต่เป็นการวิพากษ์รากฐานของปรัชญาตะวันตกทั้งหมด โดยมุ่งเป้าไปที่สมมติฐานที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้โครงสร้างความคิด ภาษา และการสร้างความหมาย

2.1 ลัทธิศูนย์กลางของสัญญาและอภิปรัชญาแห่งการปรากฏ

หัวใจสำคัญในการวิพากษ์ของแดร์ริดาคือแนวคิดเรื่อง "ลัทธิศูนย์กลางของสัญญา" (Logocentrism) ซึ่งเขาเชื่อว่าเป็นสมมติฐานพื้นฐานที่ครอบงำประวัติศาสตร์ความคิดของโลกตะวันตกมาตั้งแต่สมัยเพลโต (Hébert, 2011; Internet Encyclopedia of Philosophy, n.d.) ลัทธิศูนย์กลางของสัญญาคือการให้ความสำคัญแก่ "เสียงพูด" (logos) มากกว่า "การเขียน" (écriture) โดยเชื่อว่าเสียงพูดนั้นมีความใกล้ชิดกับ ความคิด ความจริง หรือเจตนาของผู้พูดมากกว่าการเขียนซึ่งเป็นเพียงสัญญาที่มาทีหลังและเป็นตัวแทนที่ไม่สมบูรณ์ (Derrida, 1976) การยกย่องเสียงพูดนี้ขยายไปสู่การยกย่อง "การปรากฏ" (presence) เหนือ "การไม่ปรากฏ" (absence), ความฉับพลันทันที (immediacy) เหนือกว่าการผ่านสื่อกลาง (mediation) และ "ต้นกำเนิด" (origin) เหนือ "ส่วนเสริม" (supplement) (Hébert, 2011; Internet Encyclopedia of Philosophy, n.d.)

ปรัชญาตะวันตกจึงถูกครอบงำด้วยสิ่งที่แดร์ริดาเรียกว่า "อภิปรัชญาแห่งการปรากฏ" (Metaphysics of Presence) ซึ่งคือความเชื่อมั่นว่ามีความจริงหรือความหมายสูงสุดที่ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์ในตัวเอง เป็นอิสระจากการตีความและอยู่นอกเหนือการละเล่นของภาษา (Fiveable, n.d.) ความปรารถนานี้ผลักดันให้

เกิดการแสวงหา "ตัวหมายอ้างอิงเหนือภาษา" (transcendental signified) ซึ่งเป็นความหมายสุดท้ายที่หยุดยั้งการเลื่อนไหลของสัญญะทั้งหมด (Hébert, 2011)

เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับสงกรานต์ จะเห็นได้ว่าการแสวงหา "สงกรานต์ที่แท้จริง" หรือ "สงกรานต์ดั้งเดิม" นั้นเป็นอาการของจินตนาการแบบศูนย์กลางของสัญญะอย่างชัดเจน ความเชื่อที่ว่าเคยมีสงกรานต์ในรูปแบบที่บริสุทธิ์ ณ จุดกำเนิด ซึ่งสถิตอยู่ในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ก่อนที่จะถูก "บิดเบือน" หรือ "แปดเปื้อน" โดยการค้า สื่อบริการหรืออิทธิพลจากภายนอก คือการสร้าง "ต้นกำเนิด" ที่สมบูรณ์พร้อมและดำรงอยู่ด้วยตัวของมันเองขึ้นมา ซึ่งในมุมมองของแดร์ริดาแล้ว ต้นกำเนิดเช่นนี้ไม่มีอยู่จริง

2.2 คู่ตรงข้ามเชิงลำดับชั้นและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

แดร์ริดาชี้ให้เห็นว่า ลัทธิศูนย์กลางของสัญญะได้จัดระเบียบความคิดและความเป็นจริงผ่านโครงสร้างของ "คู่ตรงข้าม" (binary oppositions) (Phiraso, 2019) เช่น ดี/ชั่ว, ชาย/หญิง, ศักดิ์สิทธิ์/สามัญ, ธรรมชาติ/วัฒนธรรม, จริง/ลวง (Hébert, 2011) ประเด็นสำคัญที่แดร์ริดาเน้นย้ำคือ คู่ตรงข้ามเหล่านี้ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเท่าเทียมหรือสงบสุข หากแต่เป็น "ลำดับชั้นที่รุนแรง" (violent hierarchy) ซึ่งหมายความว่า พจน์หนึ่ง (term) ในคู่ตรงข้ามจะถูกยกให้มีความสำคัญที่สูงกว่า มีคุณค่ามากกว่า และเป็นฝ่ายควบคุมหรือกดทับอีกพจน์หนึ่งเสมอ (Hébert, 2011) ตัวอย่างเช่น เสียงพูดถูกยกให้สูงกว่าการเขียน, การปรากฏสูงกว่าการไม่ปรากฏ, และสิ่งที่เข้าใจได้ด้วยสติปัญญาสูงกว่าสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส

โครงสร้างเชิงลำดับชั้นนี้ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นกลไกพื้นฐานในการสร้างความหมาย พจน์ที่ถูกให้ค่าสูงกว่าจะถูกมองว่าเป็นสิ่งปฐมนิยาม เป็นแก่นแท้ ในขณะที่พจน์ที่ถูกกดทับจะถูกมองว่าเป็นสิ่งทุติยภูมิ เป็นส่วนเสริม หรือเป็นสิ่งที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐาน การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างจึงมุ่งเป้าไปที่การเปิดโปงและท้าทายลำดับชั้นที่รุนแรงเหล่านี้ ซึ่งซ่อนตัวอยู่ในตัวบทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นตัวบททางปรัชญา วรรณกรรม หรือวัฒนธรรม

2.3 ความหลากหลาย

เพื่อท้าทายอภิปรายแห่งการปรากฏ แดร์ริดาได้ประดิษฐ์คำศัพท์ใหม่ที่สำคัญที่สุดของเขา นั่นคือ "Différance" (Fiveable, n.d.) คำนี้เป็นการเล่นคำในภาษาฝรั่งเศส โดยผสมความหมายของคำกริยา *différer* สองนัยเข้าไว้ด้วยกัน คือ "การแตกต่าง" (to differ) ซึ่งเป็นความแตกต่างในเชิงพื้นที่ และ "การเลื่อนออกไป" หรือ "การผัดผ่อน" (to defer) ซึ่งเป็นความล่าช้าในเชิงเวลา

การแตกต่าง (Difference): แดร์ริดาได้รับเอาแนวคิดของแฟร์ดินองด์ เดอ โซซูร์ (Ferdinand de Saussure) ที่ว่าความหมายในภาษาไม่ได้เกิดจากการที่คำหนึ่งๆ เชื่อมโยงกับสิ่งของในโลกแห่งความเป็นจริงโดยตรง แต่เกิดจากความสัมพันธ์เชิง "แตกต่าง" กับคำอื่นๆ ในระบบภาษา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560 : 53) ตัวอย่างเช่น คำว่า "ร้อน" มีความหมายได้ก็เพราะมันแตกต่างจากคำว่า "เย็น", "อุ่น", "หนาว" เป็นต้น ความหมายจึงเป็นผลผลิตของระบบความสัมพันธ์เชิงลบ ไม่ใช่คุณสมบัติเชิงบวกที่อยู่ในคำนั้นๆ

การเลื่อนออกไป (Deferral): แดร์ริดาได้ผลักดันแนวคิดนี้ไปให้ไกลกว่าโซซูร์ โดยชี้ว่าความหมายไม่เคย "ปรากฏ" อย่างสมบูรณ์ ณ ขณะใดขณะหนึ่ง แต่จะถูก "เลื่อนออกไป" อย่างไม่มีที่สิ้นสุดตามลูกโซ่ของตัว

หมาย (signifiers) (Fiveable, n.d.) เมื่อเราพยายามจะนิยามความหมายของคำหนึ่ง เราก็กทำได้เพียงใช้คำอื่นๆ มาอธิบาย ซึ่งคำเหล่านั้นก็ต้องการคำอื่นๆ มาอธิบายต่อไปอีกเป็นทอดๆ กระบวนการนี้ไม่มีจุดสิ้นสุด ไม่มีการไปถึง "ตัวหมายอ้างอิงสุดท้าย" ที่จะหยุดยั้งการเลื่อนไหลนี้ได้ ความหมายจึงอยู่ในสถานะของการถูกผัดผ่อนอยู่เสมอ

แดร์ริดาจึงใจสลดคำว่า *différance* ด้วยตัว 'a' แทนที่จะเป็น 'e' (*différence*) ซึ่งเป็นตัวสะกดที่ถูกต้องในภาษาฝรั่งเศส (Watkin, 2017) ความแตกต่างนี้สามารถ "มองเห็น" ได้ในการเขียน แต่ไม่สามารถ "ได้ยิน" ในการพูด เพราะทั้งสองคำออกเสียงเหมือนกัน นี่คือการกระทำเชิงวิพากษ์ที่จงใจท้าทายการให้เอกสิทธิ์แก่เสียงพูด (logocentrism) และแสดงให้เห็นว่าการเขียนไม่ใช่แค่ตัวแทนของเสียงพูด แต่มีศักยภาพในการสร้างความแตกต่างที่เสียงพูดทำไม่ได้ *Différance* จึงเป็นสถานะพื้นฐานที่ทำให้การสร้างความเป็นไปได้แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ความหมายนั้นไร้เสถียรภาพและไม่มีวันสมบูรณ์ในตัวเอง

2.4 ยุทธศาสตร์การรื้อสร้าง

การรื้อสร้างไม่ใช่การทำลายล้างอย่างที่ถูกถูกเข้าใจผิด (Gnanasekaran, 2015; Panidhana, 2019) หากแต่เป็นยุทธศาสตร์การอ่านและการวิเคราะห์ด้วยอย่างละเอียดและเข้มงวด เพื่อเปิดโปงตรรกะภายในความขัดแย้ง และสมมติฐานที่ตัวบทนั้นพยายามจะกดทับหรือซ่อนเร้นไว้ (Wikipedia, n.d.-a; ทฤษฎีการรื้อสร้าง, 2020) แดร์ริดาเสนอว่ากระบวนการรื้อสร้างประกอบด้วยสองขั้นตอนหลัก (Internet Encyclopedia of Philosophy, n.d.; Lawlor, 2023)

ขั้นตอนที่หนึ่ง: การพลิกกลับลำดับชั้น (Overturning the Hierarchy): ขั้นตอนแรกคือการโจมตีคู่ตรงข้ามเชิงลำดับชั้นโดยการ "พลิกกลับ" (reversing) ตำแหน่งของมันชั่วคราว (Lawlor, 2023) กล่าวคือการแสดงให้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญ และบทบาทของพจน์ที่เคยถูกกดทับไว้ ตัวอย่างเช่น หากปรัชญาดั้งเดิมให้ค่า "แก่นแท้" สูงกว่า "ปรากฏการณ์" การรื้อสร้างในขั้นตอนนี้จะพยายามโต้แย้งว่าปรากฏการณ์นั้นมีความสำคัญกว่า หรือเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เรารับรู้ถึงแก่นแท้ได้ การพลิกกลับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อท้าทายและสั่นคลอนโครงสร้างอำนาจเดิมที่ฝังแน่นอยู่ในความคิด

ขั้นตอนที่สอง: การจารึกใหม่และการโยกย้าย (Re-inscription and Displacement): ขั้นตอนนี้มีความสำคัญและซับซ้อนยิ่งกว่า เพราะการหยุดอยู่แค่การพลิกกลับลำดับชั้นจะเป็นเพียงการสร้างลำดับชั้นใหม่ขึ้นมาแทนที่ (Reddit, 2014; Watkin, 2017) เป้าหมายที่แท้จริงของการรื้อสร้างคือการก้าวข้ามไปให้พ้นจากตรรกะของคู่ตรงข้ามนั้นๆ (Internet Encyclopedia of Philosophy, n.d.; Lawlor, 2023) โดยการแสดงให้เห็นว่าพจน์ทั้งสองในคู่ตรงข้ามไม่ได้เป็นอิสระจากกัน แต่ต่างฝ่ายต่างประกอบสร้างซึ่งกันและกัน (mutually constituted) และปนเปื้อน (contaminated) ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ จุดมุ่งหมายคือการเปิดเผย "สิ่งที่ตัดสินไม่ได้" (undecidable) หรือการเล่นของ *différance* ที่เป็นทั้งเงื่อนไขในการสร้างคู่ตรงข้ามขึ้นมา และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของคู่ตรงข้ามนั้นจากภายใน เมื่อทำเช่นนี้แล้ว ระบบความคิดแบบคู่ตรงข้ามก็จะถูก "โยกย้าย" (displaced) ไปสู่พื้นที่ใหม่ที่ซับซ้อนกว่าเดิม (Derrida, 1976)

ยุทธศาสตร์ทั้งสองขั้นตอนนี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์ตัวบทของสงกรานต์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าคู่ตรงข้ามต่างๆ ที่ดูเหมือนจะขัดเจนและเป็นธรรมชาติ (เช่น ศักดิ์สิทธิ์/สามัญ, ดั้งเดิม/สมัยใหม่) นั้นแท้จริงแล้วเป็นโครงสร้างที่ไม่มั่นคงและพึ่งพิงซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก

3. การประกอบสร้างศูนย์กลาง

"ความจริง" แบบศูนย์กลางของสัญญาแห่งสงกรานต์ก่อนที่จะทำการรื้อสร้างตัวบททางวัฒนธรรมของสงกรานต์ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประกอบสร้าง (construct) วาทกรรมกระแสหลัก หรือ "เรื่องเล่าอย่างเป็นทางการ" ของสงกรานต์ขึ้นมาเสียก่อน วาทกรรมนี้ทำหน้าที่เหมือน "ศูนย์กลาง" ที่พยายามจะยึดตรึงความหมายของเทศกาลให้มั่นคงและเป็นหนึ่งเดียว ในส่วนนี้จะนำเสนอเรื่องเล่าดังกล่าวอย่างละเอียดโดยปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อสถาปนาให้มันเป็น "ตัวบท" ที่จะถูกนำไปวิเคราะห์ในขั้นตอนต่อไป

3.1 ตำนานรากฐาน

วาทกรรมกระแสหลักของสงกรานต์มักจะอ้างอิงถึงจุดกำเนิดที่ชัดเจน ซึ่งทำหน้าที่เป็นหลักประกันความหมายและความถูกต้องของเทศกาล ตำนานนี้เปรียบเสมือนช่วงเวลาแห่ง "การปรากฏ" อันบริสุทธิ์ที่สถาปนาแก่นแท้ของสงกรานต์ขึ้นมา

เรื่องเล่าที่ได้รับการอ้างอิงบ่อยที่สุดคือตำนาน "ท้าวทิลพรหมกับธรรมาบาลกุมาร" ซึ่งมีที่มาจากศิลาจารึก ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) (กรมศิลปากร, หอสมุดแห่งชาติจันทบุรี. ม.ป.ป.) ตำนานเล่าถึงการประลองปัญญาระหว่างท้าวทิลพรหมกับธรรมาบาลกุมาร ผู้เป็นบุตรของเศรษฐีที่พระอินทร์ประทานให้ ท้าวทิลพรหมได้ตั้งปริศนา 3 ข้อเกี่ยวกับ "สิริ" หรือราศีของมนุษย์ในเวลาเช้า เทียง และเย็น โดยมีเงื่อนไขว่าหากธรรมาบาลกุมารตอบไม่ได้จะต้องตัดศีรษะบูชา แต่หากตอบได้ ท้าวทิลพรหมจะเป็นฝ่ายตัดศีรษะของตนเอง (ไทยรัฐ, 2567) ธรรมาบาลกุมารสามารถไขปริศนาได้โดยบังเอิญจากการแอบฟังนกอินทรีสนทนากัน ทำให้ท้าวทิลพรหมต้องทำตามสัญญา แต่เนื่องจากเศียรของท้าวทิลพรหมมีฤทธิ์เดชสูง หากตกถึงพื้นดินจะเกิดไฟไหม้โลก หากโยนขึ้นฟ้าฝนจะแล้ง และหากทิ้งลงมหาสมุทรน้ำจะแห้งเหือด จึงต้องให้ธิดาทั้งเจ็ดนางผลัดเปลี่ยนกันนำพานมารองรับเศียร และแห่รอบเขาพระสุเมรุเป็นประจำทุกปี นางทั้งเจ็ดนี้คือที่มาของ "นางสงกรานต์" ประจำวันต่างๆ ในสัปดาห์ (สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ม.ป.ป.). ตำนานนี้ทำหน้าที่สำคัญในการสถาปนา "จุดกำเนิด" ที่จับต้องได้ให้กับเทศกาล มันเชื่อมโยงสงกรานต์เข้ากับเรื่องราวของเทพ พรหม และปัญญาเหนือมนุษย์ ทำให้เทศกาลมีความศักดิ์สิทธิ์และความหมายที่ลึกซึ้งเกินกว่าจะเป็นเพียงประเพณีพื้นบ้านธรรมดา นอกจากนี้ รากฐานอีกประการหนึ่งที่ถูกอ้างอิงถึงคือความเชื่อมโยงกับโหราศาสตร์และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ (MGR Online, 2566) คำว่า "สงกรานต์" (มาจากภาษาสันสกฤตว่า *saṃkrānti*) มีความหมายโดยตรงว่า "การเคลื่อนย้าย" หรือ "การก้าวข้าม" (Lakmuang Online, n.d.; กระทรวงการต่างประเทศ, 2566,) ซึ่งหมายถึงการเคลื่อนย้ายของดวงอาทิตย์จากราศีหนึ่งไปสู่อีกราศีหนึ่ง โดยช่วงเวลาที่ถือเป็น "มหาสงกรานต์" คือการที่ดวงอาทิตย์ย้ายจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษ การอ้างอิงถึงจักรวาล

และดวงดาวนี้เป็นการสร้างรากฐานที่ดูเหมือนจะเป็น "ธรรมชาติ" และเป็นสากลให้กับเทศกาล ทำให้ความหมายของสงกรานต์ถูกยึดโยงกับระเบียบของจักรวาลที่อยู่เหนือวัฒนธรรมของมนุษย์

3.2 ความศักดิ์สิทธิ์แห่งพิธีกรรม

ในวาทกรรมกระแสหลัก พิธีกรรมต่างๆ ของสงกรานต์ถูกนำเสนอในฐานะการแสดงออกซึ่งความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่บริสุทธิ์และดีงาม โดยมี "น้ำ" เป็นองค์ประกอบกลางที่ทำหน้าที่เป็นตัวหมาย (signifier) ที่มีความหมายมั่นคงและชัดเจน

การสรงน้ำพระ (Song Nam Phra): พิธีนี้ถูกมองว่าเป็นการกระทำเพื่อชำระล้างสิ่งสกปรกและเป็นสิริมงคลสูงสุด เป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นแกนกลางของวัฒนธรรมไทย (Humansoft, n.d.; Primo, 2023) การนำน้ำอบน้ำหอมประพรมลงบนพระพุทธรูป ไม่ใช่แค่การทำความสะอาดทางกายภาพ แต่เป็นการชำระล้างจิตใจและเป็นการสะสมบุญบารมีเพื่อเริ่มต้นปีใหม่ที่ดี (Kislenko, 2004)

การรดน้ำดำหัว (Rot Nam Dam Hua): ประเพณีนี้ถูกนำเสนอในฐานะการแสดงออกอันบริสุทธิ์ของความกตัญญู ความเคารพ และการขอขมาต่อผู้อาวุโส บิดามารดา หรือผู้มีพระคุณ (Primo, 2023; Sprout, n.d.) การรดน้ำลงบนมือหรือเท้าของผู้ใหญ่และการได้รับพรกลับมา เป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์เชิงลำดับชั้นในครอบครัวและสังคมที่งดงามและเป็นระเบียบ (EBSCO, n.d.-b; Humansoft, n.d.)

สัญลักษณ์ของน้ำ: ในมุมมองแบบศูนย์กลางของสัญลักษณ์ "น้ำ" มีความหมายที่ตายตัวและเป็นบวกอย่างชัดเจน น้ำคือสัญลักษณ์ของการ "ชำระล้าง" (cleansing) สิ่งไม่ดี อปมงคล และความทุกข์โศกของปีเก่าให้หมดไป (Aurora, n.d.; Travelbud, n.d.) และในขณะเดียวกันก็เป็นสัญลักษณ์ของ "การอวยพร" (blessing) และ "ความโชคดี" (good fortune) เพื่อต้อนรับปีใหม่ที่สดใสและชุ่มเย็น น้ำจึงเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงการสิ้นสุดของสิ่งเก่ากับการเริ่มต้นของสิ่งใหม่ในลักษณะที่บริสุทธิ์และเปี่ยมด้วยความหมาย

3.3 ชุมชนในอุดมคติ

วาทกรรมกระแสหลักยังนำเสนอภาพของสงกรานต์ในฐานะเทศกาลที่ทำหน้าที่เสริมสร้างและตอกย้ำคุณค่าหลักของสังคมไทย ทำให้เทศกาลนี้เป็นเสาหลักที่ค้ำจุนโครงสร้างทางสังคมในอุดมคติ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533)

การรวมญาติ: การเดินทางกลับภูมิลำเนาในช่วงสงกรานต์ถูกยกให้เป็นประเพณีสำคัญที่สะท้อนถึงความผูกพันในครอบครัว (The Fine Arts Department, Chanthaburi Library, n.d.; YouTube, 2024) เทศกาลนี้จึงถูกเรียกว่าเป็น "วันครอบครัว" (Humansoft, n.d.) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมในครอบครัวจากทุกรุ่นจะได้มาพบปะ แสดงความรัก และกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (Department of Cultural Promotion, Thailand, 2022; Sprout, n.d.)

การทำบุญและคุณค่าทางพุทธศาสนา: กิจกรรมต่างๆ เช่น การทำบุญตักบาตรในตอนเช้า การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ และการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถูกนำเสนอว่าเป็นหัวใจสำคัญของเทศกาล (Humansoft, n.d.; Intason et al., 2023) กิจกรรมเหล่านี้ตอกย้ำบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะเครื่องชี้นำทางจิตวิญญาณของสังคมไทย นอกจากนี้ ประเพณี "การก่อเจดีย์ทราย" (Chedi Sai) ยังมี

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้ง โดยเชื่อว่าเป็นการนำทรายที่ติดเท้าออกจากวัดไปตลอดทั้งปีกลับมาคืน ซึ่งสะท้อนถึงระบบคิดที่สมดุลและสมบูรณ์ในตัวเอง (EBSCO, n.d.-b)

โดยสรุป วาทกรรมกระแสหลักได้ประกอบสร้างภาพของสงกรานต์ให้เป็นเทศกาลที่มี "ศูนย์กลาง" อันมั่นคง ซึ่งหยั่งรากอยู่ในตำนานอันศักดิ์สิทธิ์, แสดงออกผ่านพิธีกรรมที่มีความหมายบริสุทธิ์, และทำหน้าที่ธำรงรักษาคุณค่าในอุดมคติของชุมชน ทั้งหมดนี้คือ "ตัวบท" ที่ดูเหมือนจะสมบูรณ์พร้อมและมีความหมายที่ชัดเจนในตัวเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่การวิเคราะห์เชิงรื้อสร้างจะเข้าไปสำรวจและสั่นคลอนในลำดับต่อไป

4. การคลี่คลายลำดับชั้น

การรื้อสร้างคู่ตรงข้ามแห่งสงกรานต์ (Deconstruction of Binary Oppositions in Songkran) นี้คือหัวใจของการวิเคราะห์เชิงรื้อสร้าง ซึ่งจะมุ่งเป้าไปที่การเปิดโปงและท้าทายคู่ตรงข้ามเชิงลำดับชั้นที่ประกอบสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับสงกรานต์ขึ้นมา ในแต่ละหัวข้อย่อย จะมีการระบุคู่ตรงข้าม แสดงให้เห็นถึงลำดับชั้นที่รุนแรงที่ทำงานอยู่ จากนั้นจะทำการ "พลิกกลับ" เพื่อให้เห็นคุณค่าของพจน์ที่ถูกกดทับ และสุดท้ายคือการ "โยกย้าย" ระบบคิดนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าพจน์ทั้งสองต่างพึ่งพิงและประกอบสร้างซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก

ตารางที่ 1 คู่ตรงข้ามเชิงลำดับชั้นในวาทกรรมสงกรานต์

พจน์ที่ถูกให้ค่าสูง (การปรากฏ, ต้นกำเนิด, ความบริสุทธิ์)	พจน์ที่ถูกกดทับ (การไม่ปรากฏ, ส่วนเสริม, ความแปดเปื้อน)
ศักดิ์สิทธิ์ (วัด, พิธีกรรม, ความเคารพ)	สามัญ (ถนน, บาร์ตี้, ความโกลาหล)
ดั้งเดิม (แก่นแท้, อดีต, ความต่อเนื่อง)	สมัยใหม่ (การค้า, ปัจจุบัน, การเปลี่ยนแปลง)
คุณค่าทางวัฒนธรรม (จิตวิญญาณ, สิ่งที่มีอยู่เดิม)	คุณค่าเชิงพาณิชย์ (วัตถุ, เศรษฐกิจ)
ความเป็นไทย (ท้องถิ่น, แท้จริง)	ความเป็นต่างชาติ (สากล, นักท่องเที่ยว, อิทธิพล)
เอกภาพ (ชุมชน, ครอบครัว)	อนาธิปไตย (ปัจเจก, การสาดน้ำ)

4.1 ศักดิ์สิทธิ์ / สามัญ

ลำดับชั้น: วาทกรรมเกี่ยวกับสงกรานต์ให้ความสำคัญอย่างท่วมท้นแก่ด้านที่ ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) ซึ่งได้แก่ พิธีกรรมในวัด, การรดน้ำดำหัวในครอบครัว, การสรงน้ำพระอย่างสำรวม เหนือด้านที่ สามัญ (Profane) ซึ่งหมายถึง บาร์ตี้สาดน้ำอันอึกทึกโครมบนท้องถนน, การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์, พฤติกรรมที่ถูกมองว่าล่อแหลมทางเพศ, และบาร์ตี้โฟม (Intason et al., 2023; Sprout, n.d.; Thairath, 2016) ด้านที่ สามัญมักถูกตีตราว่าเป็นการเสื่อมทรามในยุคสมัยใหม่ เป็นการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมของเทศกาล

การพลิกกลับเชิงรื้อสร้าง: ในขั้นตอนนี้ บทวิเคราะห์จะได้แย้งว่า "ความสามัญ" ของบาร์ตี้บนท้องถนน ไม่ใช่ตัวทำลาย แต่เป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญอย่างยิ่ง มันคือพลังงาน, การมองเห็นในระดับโลก (visibility), และเสน่ห์ดึงดูดสากลของการสาดน้ำที่ "สามัญ" นี้เองที่ทำให้เทศกาลสงกรานต์ยังคงมีชีวิตชีวาและมีความหมายในโลกสมัยใหม่ ป้องกันไม่ให้พิธีกรรมที่ "ศักดิ์สิทธิ์" กลายเป็นเพียงวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ที่แห้ง

แล้งและไร้ชีวิตชีวา ความสามัญคือสิ่งที่ดึงดูดความสนใจจากทั่วโลก ซึ่งในทางกลับกัน ก็ได้กระตุ้นให้รัฐและหน่วยงานต่างๆ พยายามส่งเสริมและ "อนุรักษ์" ด้านที่ศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

การโยกย้ายและบทวิเคราะห์: ความศักดิ์สิทธิ์ถูกนิยามโดยความสามัญ: แนวคิดเกี่ยวกับสงกรานต์ที่ "ศักดิ์สิทธิ์" และ "เปี่ยมด้วยความเคารพ" นั้น ก่อร่างสร้างความหมายขึ้นมาได้ก็โดยผ่าน "ความแตกต่าง" จากความโกลาหลที่ "สามัญ" หากปราศจากปาร์ตี้บนท้องถนนที่บ้าคลั่งให้เปรียบเทียบและประณามแล้ว พิธีกรรมอันเจียบสงบในวัดก็จะสูญเสียคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมที่เด่นชัดไป ความสามัญจึงเป็น "ส่วนอื่น" (other) ที่จำเป็นอย่างยิ่งในการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา

กระบวนการนี้สามารถอธิบายได้ดังนี้: แหล่งข้อมูลจำนวนมากแสดงความเสียหายต่อการเปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมทางศาสนาไปสู่ความบันเทิงเป็นหลัก (Sprout, n.d.; ไทยรัฐ, 2559) ซึ่งเป็นการสถาปนาลำดับชั้นขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตาม ชื่อเสียงระดับโลกของสงกรานต์เกือบทั้งหมดมาจากภาพของการเล่นสาดน้ำอย่างสนุกสนาน (Travelbud, n.d.) และชื่อเสียงนี้นำไปสู่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกโดย UNESCO (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็กลับถูกนำมาใช้เพื่อส่งเสริมและประชาสัมพันธ์แง่มุมที่ "ศักดิ์สิทธิ์" และ "ดั้งเดิม" ของเทศกาล (The Nation, 2023; UNESCO, 2023) ดังนั้นความสามัญจึงไม่ใช่ผู้ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นผู้ส่งเสริมและผู้ร่วมสร้าง (ที่มักไม่ถูกกล่าวถึง) อย่างแยกไม่ออก ทั้งสองดำรงอยู่ในสถานะของ *différance* โดยแต่ละฝ่ายต่างก็ต้องอ้างอิงถึงอีกฝ่ายเพื่อสร้างความหมายและตัวตนของตัวเอง

4.2 ดั้งเดิม / สมัยใหม่

ลำดับชั้น: ความเป็นดั้งเดิม (Tradition) ซึ่งเชื่อมโยงกับความแท้จริง, ความต่อเนื่อง, และความบริสุทธิ์ทางวัฒนธรรม ถูกยกให้มีสถานะสูงกว่า ความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ซึ่งสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง, การค้า, และอิทธิพลจากภายนอก (Sprout, n.d.); ความเป็นสมัยใหม่มักถูกมองว่าเป็นพลังที่นำไปสู่ "การทำลายล้างร่วม" (co-destruction) ซึ่งบั่นทอนนัยสำคัญทางวัฒนธรรมดั้งเดิม (Intason et al., 2023)

การพลิกกลับเชิงรื้อสร้าง: บทวิเคราะห์นี้จะเสนอว่า "ความเป็นดั้งเดิม" ไม่ใช่วัตถุที่หยุดนิ่งจากอดีต แต่เป็นสิ่งที่ถูก "ประดิษฐ์สร้าง" (invented) ขึ้นใหม่อยู่เสมอในปัจจุบันผ่านเครื่องมือของยุคสมัยใหม่ เทคโนโลยี, สื่อมวลชน, และสถาบันของรัฐสมัยใหม่ คือเครื่องมือที่ถูกใช้ในการนิยาม, อนุรักษ์, และถ่ายทอดสิ่งที่เรียกว่า "ประเพณีดั้งเดิม" (UNESCO, 2023)

การโยกย้ายและบทวิเคราะห์: ความเป็นดั้งเดิมคือผลผลิตของความเป็นสมัยใหม่: "ประเพณี" สงกรานต์ในแบบที่เราเข้าใจกันทุกวันนี้ เป็นผลผลิตของวาทกรรมชาตินิยมและโลกาภิวัตน์สมัยใหม่ การกระทำเพื่อจัดหมวดหมู่และบันทึกข้อมูลเพื่อเสนอชื่อต่อ UNESCO, การส่งเสริมผ่านการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, และการถกเถียงถึง "ความหมายที่แท้จริง" ในสื่อต่างๆ ล้วนเป็นกิจกรรมของยุคสมัยใหม่ทั้งสิ้น "ร่องรอย" (trace) ของความเป็นสมัยใหม่ได้แทรกซึมและปรากฏอยู่ภายในแนวคิดเรื่องความเป็นดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว

กระบวนการนี้สามารถอธิบายได้ดังนี้: มีการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีอันเก่าแก่และบริสุทธิ์ขึ้นมา (กรมศิลปากร, หอสมุดแห่งชาติจันทบุรี. ม.ป.ป.)

"ประเพณี" นี้กำลังถูกถ่ายทอดผ่านสถาบันการศึกษาสมัยใหม่และสื่อมวลชน (UNESCO, 2023) รัฐบาลใช้ยุทธศาสตร์สมัยใหม่ (เช่น soft power, แคมเปญการท่องเที่ยว) เพื่อกำหนดกรอบและส่งเสริมประเพณีนี้ (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2568; National Geographic Thailand, 2023)

ดังนั้น "ความเป็นดั้งเดิม" จึงไม่ได้ดำรงอยู่ "ก่อน" หรือ "นอก" ความเป็นสมัยใหม่ แต่มันเป็นแนวคิดที่ถูกผลิตขึ้น "โดย" ความต้องการของยุคสมัยใหม่ที่โหยหาจุดกำเนิดและ "ส่วนอื่น" เพื่อยืนยันตัวเอง พจน์ทั้งสองจึงเชื่อมโยงกันอย่างไม้อาจแยกจากกันได้

4.3 คุณค่าทางวัฒนธรรม / คุณค่าเชิงพาณิชย์ (Cultural Value / Commercial Value)

ลำดับขั้น: คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Value) ซึ่งหมายถึงความหมายทางจิตวิญญาณ, ความสามัคคีในชุมชน, และมรดกทางภูมิปัญญา ถูกมองว่าสูงส่งกว่าและกำลังถูกคุกคามโดย คุณค่าเชิงพาณิชย์ (Commercial Value) ซึ่งได้แก่ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ, รายได้จากการท่องเที่ยว, และการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (commodification) งานวิจัยหลายชิ้นชี้อย่างชัดเจนว่า "การค้า" และ "การตลาด" เป็นพลังทำลายล้าง (Intason et al., 2023)

การพลิกกลับเชิงรื้อสร้าง: ในที่นี้จะโต้แย้งว่า "คุณค่าทางวัฒนธรรม" อันมหาศาลของสงกรานต์ในเวทีโลกนั้น คือสิ่งที่มอบ "คุณค่าเชิงพาณิชย์" ที่สูงลิ่วให้กับมัน ในทางกลับกัน การลงทุนเชิงพาณิชย์จากการท่องเที่ยวและภาคธุรกิจคือสิ่งที่จัดหาทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเฉลิมฉลองในมิติทางวัฒนธรรมในรูปแบบขนาดใหญ่

การโยกย้ายและบทวิเคราะห์: วัฒนธรรมและพาณิชย์ในฐานะส่วนเสริมที่ประกอบสร้างซึ่งกันและกัน: ในทางความคิดแบบแดร์ริดา มิติเชิงพาณิชย์ทำหน้าที่เป็น "ส่วนเสริม" (supplement) ให้กับมิติทางวัฒนธรรม มันถูกมองว่าเป็นสิ่งภายนอก เป็นสิ่งแปลกปลอมที่ถูกเพิ่มเข้ามาทีหลัง แต่ในขณะเดียวกัน มันก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้ "ต้นฉบับ" สามารถทำงานและดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ การที่รัฐบาลไทยส่งเสริมสงกรานต์ในฐานะ "ซอฟต์พาวเวอร์" (National Geographic Thailand, 2023; ไทยพีบีเอส, 2566) คือการหลอมรวมมรดกทางวัฒนธรรมเข้ากับเป้าหมายทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างชัดเจน เส้นแบ่งระหว่างสองสิ่งนี้จึงเป็นสิ่งที่ "ตัดสินไม่ได้" (undecidable)

กระบวนการนี้สามารถอธิบายได้ดังนี้: นักวิชาการชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างการค้ากับนัยสำคัญทางวัฒนธรรม (Intason et al., 2023) ในขณะเดียวกัน รัฐบาลไทยก็เฉลิมฉลองการขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมโดย UNESCO ควบคู่ไปกับการประกาศถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว (สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้, 2568) เอกสารที่ยื่นต่อ UNESCO เองก็ระบุว่ามีการใช้มาตรการเพื่อ "หลีกเลี่ยงการค้าที่มากเกินไป" (avoid over-commercialization) (UNESCO, 2023) ซึ่งเป็นการยอมรับโดยนัยว่ามีมิติเชิงพาณิชย์นั้นได้เข้ามามีบทบาทอย่างใกล้ชิดแล้ว และเป็นสิ่งที่ต้อง "บริหารจัดการ" ไม่ใช่ "กำจัด"

ดังนั้น เราไม่สามารถมีสงกรานต์ "ทางวัฒนธรรม" ที่ได้รับการยอมรับระดับโลกได้ หากปราศจากกลไก "เชิงพาณิชย์" ที่สนับสนุนและส่งเสริมมัน แต่ละพจน์จึงถูกหลอกหลอนด้วยร่องรอยของอีกพจน์หนึ่งอยู่เสมอ

5. การละเล่นแห่งความหลากหลาย

การเลื่อนไหลไม่สิ้นสุดของความหมายสงกรานต์ ในส่วนสุดท้ายของการวิเคราะห์ จะยกระดับการอภิปรายไปสู่แนวคิดที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นของแดร์ริดา เพื่อแสดงให้เห็นว่าความพยายามใดๆ ก็ตามที่จะยึดตรึงความหมายของสงกรานต์ให้ตายตัวนั้น เป็นสิ่งที่เป็นไปได้โดยธรรมชาติของภาษาและวัฒนธรรมเอง

5.1 การขึ้นทะเบียนโดย UNESCO

ในฐานะ "ร่องรอย" แห่งอำนาจรัฐการที่ "สงกรานต์ในประเทศไทย" ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติโดย UNESCO ในปี 2566 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สามารถนำมาวิเคราะห์ผ่านแว่นขยายเชิงรัฐสร้างได้เป็นอย่างดี วัฏกรรมอย่างเป็นทางการที่เกิดขึ้นรอบๆ การขึ้นทะเบียนนี้ (The Nation, 2023; UNESCO, 2023) คือความพยายามของรัฐในการสร้าง "ตัวบท" ฉบับสุดท้ายที่ได้รับการรับรองในระดับสากล เป็นการสถาปนา "ศูนย์กลาง" ใหม่ให้กับความหมายของสงกรานต์ โดยเน้นย้ำถึงคุณค่าของความสามัคคี, ครอบครัว, และความเคารพซึ่งกันและกัน (UNESCO, 2023)

การอ่านเชิงรัฐสร้าง: การขึ้นทะเบียนนี้ไม่ได้ถูกตีความว่าเป็น "ความจริง" สุดท้าย แต่เป็นเพียง "ร่องรอย" (trace) อีกชิ้นหนึ่งในประวัติศาสตร์การสร้างความหมายของสงกรานต์ มันคือการกระทำในรูปแบบของ "การเขียน" (*écriture*) ที่พยายามจะยึดตรึงความหมาย แต่เช่นเดียวกับการเขียนทุกชนิด มันเปิดกว้างต่อการตีความใหม่ได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด การขึ้นทะเบียนนี้เป็นการกระทำทางการเมืองที่มุ่งหวังจะนำเสนอภาพลักษณ์ของ "ความเป็นไทย" ในรูปแบบที่เฉพาะเจาะจงออกสู่สายตาชาวโลก (National Geographic Thailand, 2023)

คลังข้อมูลและการกดทับ: การสร้างคลังข้อมูล (archive) ของ UNESCO โดยการคัดเลือกองค์ประกอบบางอย่างมาเพื่อการอนุรักษ์ (เช่น การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส, การรดน้ำเชิงสัญลักษณ์) ก็เป็นการกระทำที่ "กดทับ" (repress) องค์ประกอบอื่นๆ ไปพร้อมกัน (เช่น ความมึนเมา, ความโกลาหล, หรือประเพณีในระดับภูมิภาคท้องถิ่นที่ไม่สอดคล้องกับเรื่องเล่าของชาติ) การกระทำเพื่อสร้างความทรงจำอย่างเป็นทางการนี้จึงเป็นการกระทำเพื่อ "การลืม" ในเวลาเดียวกัน การขึ้นทะเบียนซึ่งมีเป้าหมายเพื่อรับประกัน "การปรากฏ" ของความหมายที่แท้จริง จึงถูกหลอกหลอนด้วย "การไม่ปรากฏ" ของสิ่งที่มันได้กีดกันออกไป

5.2 น้ำในฐานะ "สิ่งที่ตัดสินไม่ได้"

บทวิเคราะห์นี้เสนอว่าองค์ประกอบใจกลางของเทศกาล นั่นคือ "น้ำ" ทำหน้าที่เป็นสิ่งที่แดร์ริดาเรียกว่า "สิ่งที่ตัดสินไม่ได้" (undecidable) หรือ *pharmakon* ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษากรีกโบราณที่สามารถหมายถึง "ยา" และ "ยาพิษ" ได้ในเวลาเดียวกัน (Hébert, 2011) *pharmakon* คือพจน์ที่ไม่สามารถถูกจัดให้อยู่ข้างใดข้างหนึ่งของคู่ตรงข้ามได้อย่างเด็ดขาด เพราะมันรวบรวมความหมายที่ขัดแย้งกันไว้ในตัวเอง

น้ำในเทศกาลสงกรานต์มีคุณสมบัติของ *pharmakon* อย่างชัดเจน: ศักดิ์สิทธิ์ และ สามัญ: น้ำถูกใช้ในพิธีกรรมสงกรานต์อันศักดิ์สิทธิ์ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533) และในขณะเดียวกันก็ถูกใช้ในการสาดใส่กันอย่างบ้าคลั่งและโกลาหลบนท้องถนน (Travelbud, n.d.)

ชำระล้าง และ แปดเปื้อน: น้ำเป็นสัญลักษณ์ของการชำระล้างความโชคร้าย (Aurora, n.d.; Travelbud, n.d.) แต่ในทางกายภาพแล้ว การสาดน้ำทำให้เกิดความเปียกปอน เลอะเทอะ และก่อความรำคาญ และ เป็นอันตราย: น้ำเป็นตัวแทนของพรเพื่อความสุขสมบูรณ์ในการเก็บเกี่ยว (Intason et al., 2023) แต่ในขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสถิติอุบัติเหตุบนท้องถนนที่สูงในช่วงเทศกาลและความเสี่ยงอื่นๆ ต่อสาธารณะ (Sprout, n.d.)

น้ำสั่นคลอนทุกความหมาย: เนื่องจากตัวหมาย (signifier) ที่เป็นศูนย์กลางของเทศกาลนั้นเป็นสิ่งที่ "ตัดสินไม่ได้" ในตัวเอง มันจึงทำหน้าที่บ่อนทำลายความพยายามใดๆ ก็ตามที่จะยึดยึดความหมายที่เป็นหนึ่งเดียวและมันคงให้กับเทศกาล ความ "ไหลเลื่อน" (fluidity) ที่เป็นคุณสมบัติโดยธรรมชาติของน้ำ จึงเป็นอุปมาที่สมบูรณ์แบบสำหรับความไหลเลื่อนของความหมายของเทศกาลสงกรานต์เอง น้ำคือเครื่องจักรของ *différance* ที่ทำงานอยู่ ณ ใจกลางของสงกรานต์

5.3 เทศกาลในฐานะเหตุการณ์ "ที่กำลังจะมาถึง" (*à-venir*)

เมื่ออ้างอิงถึงแนวคิดในระยะหลังของแดร์ริดาเกี่ยวกับความยุติธรรมและเหตุการณ์ (event) บทวิเคราะห์นี้จะสรุปว่า "สงกรานต์ที่แท้จริง" นั้นไม่เคยปรากฏอย่างสมบูรณ์ในปัจจุบัน มันเป็นเหตุการณ์ที่ "กำลังจะมาถึง" (*à-venir*) อยู่เสมอ (Lawlor, 2023)

การเฉลิมฉลองสงกรานต์ในแต่ละปีคือการแสดง (performance) ที่มีลักษณะเฉพาะตัว เป็น "การสถาปนาขึ้นใหม่" (re-institution) ของเทศกาล ซึ่งในขณะเดียวกันก็ผูกพันอยู่กับ "กฎ" ของประเพณี แต่ก็เป็นการฉีกออกจากกฎเกณฑ์เหล่านั้นอย่างรุนแรง (Lawlor, 2023) ดังภาพที่นำมาแสดงนี้

ภาพ 1 “ได้ทั้งบุญทั้งฮา! ชาวบ้านสงน้ำพระเต็มเหนี่ยว ประแบ่งชาวโพลนกันทั้งวัด”

ที่ วัดป่าธรรมวงศาราม ตำบลแคน อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ (โหนดกระแสด, 2568)

ที่มา : <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1037541181694049&set=a.613030550811783>

ความหมายของมันถูกประกอบสร้างขึ้นจาก "ร่องรอย" ของการเฉลิมฉลองในอดีต และ "การเลื่อนออกไป" สู่การเฉลิมฉลองในอนาคต

ความหมายของสงกรานต์จึงไม่ใช่สิ่งที่จะต้อง "ค้นหา" ให้พบเจอราวกับว่ามันเป็นวัตถุที่ซ่อนอยู่ แต่เป็นสิ่งที่ถูก "ผลิต" ขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงเวลาที่ "ตัดสินใจไม่ได้" ของการเฉลิมฉลองนั่นเอง มันคือกระบวนการที่ไม่สิ้นสุดของการสร้างความหมายใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ระหว่างกฎเกณฑ์และการละเมิดกฎเกณฑ์

6. บทสรุป

ก้าวข้ามแก่นแท้—สู่การยอมรับความตัดสินใจไม่ได้ของสงกรานต์ บทความวิชาการฉบับนี้ได้นำเสนอการอ่านเชิงรื้อสร้างต่อตัวบททางวัฒนธรรมของสงกรานต์ โดยแสดงให้เห็นว่าสูตรข้ามเชิงลำดับชั้นที่ดูเหมือนจะมั่นคงและเป็นธรรมชาติ ซึ่งคำจูนวาทกรรมเกี่ยวกับเทศกาล (ศักดิ์สิทธิ์/สามัญ, ดั้งเดิม/สมัยใหม่, วัฒนธรรม/พาณิชย์) นั้น แท้จริงแล้วเป็นโครงสร้างที่ไร้เสถียรภาพ, พึ่งพิงซึ่งกันและกัน, และปนเปื้อนซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก พจน์ที่ถูกกดทับไม่ได้เป็นเพียงส่วนเกินหรือสิ่งที่บ่อนทำลาย แต่เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการประกอบสร้างความหมายของพจน์ที่ถูกให้ค่าสูงกว่า

จากบทวิเคราะห์นี้ สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าการแสวงหา "สงกรานต์ที่แท้จริง" หรือ "แก่นแท้ดั้งเดิม" นั้น เป็นการตกอยู่ในกับดักของความคิดแบบศูนย์กลางของสัญญา (logocentric fallacy) ซึ่งคือการไล่ตาม "การปรากฏ" อันบริสุทธิ์ที่ไม่มีอยู่จริงและไม่เคยมีอยู่จริง "ความไหลเลื่อน" ของสงกรานต์ที่มีกฎมองว่าเป็นสัญญาณของการเสื่อมทรามทางวัฒนธรรมนั้น แท้จริงแล้วไม่ใช่ความบกพร่อง แต่เป็นสถานะพื้นฐานที่ทำให้เทศกาลนี้ยังคงมีชีวิตชีวา, มีพลวัต, และดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องในโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

การนำมุมมองเชิงรื้อสร้างมาใช้กับวัฒนธรรมไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อทำลายความหมาย แต่เพื่อเปิดเผยกระบวนการที่ซับซ้อน, ไม่หยุดนิ่ง, และน่าทึ่งอย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นกระบวนการที่ความหมายถูกสร้างขึ้นมา (Gnanasekaran, 2015) การก้าวข้ามกรอบความคิดแบบสูตรข้ามที่ตัดสินคุณค่าว่าสิ่งใดแท้/ไม่แท้, ดี/ไม่ดี จะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้นว่าวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตนั้น หายใจ และปรับเปลี่ยนตัวเองอย่างไรในโลกแห่งความเป็นจริง "การละเล่นแห่งสายน้ำ" ในเทศกาลสงกรานต์นั้น ในท้ายที่สุดแล้ว ก็คือ "การละเล่น" (*jeu*) ของภาษาและความหมายนั่นเอง (Derrida, 1982) ซึ่งเป็นการละเล่นที่ไม่มีจุดเริ่มต้นที่แท้จริงและไม่ถึงจุดสิ้นสุดที่ตายตัว แต่ดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งผ่านการละเล่นของความแตกต่างและการเลื่อนไหลอันเป็นนิรันดร์

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร, หอสมุดแห่งชาติจันทบุรี. (ม.ป.ป.). องค์ความรู้ ส่งเสริมการอ่านผ่านออนไลน์ เรื่อง

“วัน สงกรานต์ 13 เมษายน”. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก

<https://www.finearts.go.th/chantaburilibrary/view/33665->

กระทรวงการต่างประเทศ. (2566ก, 6 ธันวาคม). “สงกรานต์ในประเทศไทย” ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น
มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ขององค์การยูเนสโก. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก

<https://www.mfa.go.th/th/content/songkran-ich?cate=5d5bcb4e15e39c306000683d>.

กระทรวงการต่างประเทศ. (2566ข, 6 ธันวาคม). Traditional Thai New Year festival “Songkran in
Thailand” inscribed on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage
of Humanity. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก

<https://www.mfa.go.th/en/content/songkran-ich-2?cate=5d5bcb4e15e39c306000683e>.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560). บทแนะนำสกุลความคิดหลังโครงสร้างนิยม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สมมติ.

ไทยพีบีเอส. (2566, 6 ธันวาคม). "ยูเนสโก" ขึ้นทะเบียน "สงกรานต์ไทย" มรดกโลกวัฒนธรรมของ
มนุษยชาติ. สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2568 จาก

<https://www.thaipbs.or.th/news/content/334634>.

ไทยรัฐ. (2559, 14 เมษายน). เกร็ดวันสงกรานต์ วัฒนธรรมไทยผิดแผกจากเดิมหรือ? สืบค้นเมื่อ 12
กันยายน 2568 จาก <https://www.thairath.co.th/scoop/914511>.

ไทยรัฐ. (2567, 1 เมษายน). ประวัติวันสงกรานต์ 2568 มีความเป็นมาอย่างไร สรุปย่อแบบเข้าใจง่าย.

สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/culture/2770222>.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2557). สงกรานต์ : วิถีชีวิตไทยที่เปลี่ยนแปลง. ใน ผ้าขาวม้า, ผ้าจีน, กางเกงใน และ ฯลฯ
(พิมพ์ครั้งที่ 2). มติชน.

เนชั่นแนล จีโอกราฟฟิก ประเทศไทย. (2566, 7 ธันวาคม). Soft Power ไทย! สงกรานต์ ขึ้นทะเบียนเป็น
“มรดกโลก” โดยองค์การยูเนสโก. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก

<https://ngthai.com/cultures/52939/thai-songkarn-unesco/>.

พระยาอนุมานราชธน. (2530). ประเพณีต่าง ๆ ของไทย. องค์การค้าของคุรุสภา.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2533). สงกรานต์, พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
พริ้น ดิง กรุ๊ป.

สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน). (2568). ทำไมสงกรานต์ จึงเป็นเทศกาลกระตุ้น
เศรษฐกิจตลอดกาลของไทย. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก

<https://knowledgeportal.okmd.or.th/article/67f77a969f37c>.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. (ม.ป.ป.). ประวัติความเป็นมาวันสงกรานต์.
สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://aco.psru.ac.th/>.

หลักเมืองออนไลน์. (ม.ป.ป.). ประเพณีสงกรานต์ของไทย. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก

<http://lakmuangonline.com/?p=26948>.

- โหนดกระแส. (2568, 13 เมษายน). **ได้ทั้งบุญทั้งฮา! ชาวบ้านสรงน้ำพระเต็มเหนี่ยว ประเพณีชาวโพนกันทั้งวัด ที่ วัดป่าธรรมวงศาราม ตำบลแคน อำเภอสนม จังหวัดสุรินทร์ [ภาพถ่าย].** Facebook. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1037541181694049&set=a.613030550811783>.
- Aurora. (ม.ป.ป.). **รวม 6 กิจกรรมความเชื่อในวันสงกรานต์.สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568** จาก <https://www.aurora.co.th/>.
- Davis, R. (1984). **Muang metaphysics: A study of Northern Thai myths and rituals**. Pandora. Department of Cultural Promotion, Thailand. (2022). **Songkran in Thailand, traditional Thai new year festival. UNESCO**. Retrieved September 6, 2025, from <https://ich.unesco.org/>.
- Derrida, J. (1976). Of grammatology (G. C. Spivak, Trans.). **Johns Hopkins University Press**. (Original work published 1967).
- Derrida, J. (1982). **Différance**. In A. Bass (Trans.), **Margins of philosophy (pp. 1-27)**. University of Chicago Press.
- EBSCO. (n.d.-a). **Derrida enunciates the principles of deconstruction**. Retrieved September 6, 2025, from <https://www.ebsco.com/>.
- EBSCO. (n.d.-b). **Songkran in Thailand**. Retrieved September 6, 2025, from <https://www.ebsco.com/>.
- Fiveable. (n.d.). **Difference**. Retrieved September 6, 2025, from <https://library.fiveable.me/literary-theory-criticism/>.
- Gnanasekaran, J. (2015). **Jacques Derrida and his theory of deconstruction**. International Journal of English Language, Literature and Translation Studies, 2(3), 159-165. Retrieved September 6, 2025, from <https://www.academicresearchjournals.org/IJELC/PDF/2015/July/Gnanasekaran.pdf>.
- Hébert, L. (2011). **Deconstruction and différance**. Signo. Retrieved September 6, 2025, from <http://www.signosemio.com/derrida/deconstruction-and-difference.asp>.
- Humansoft. (ม.ป.ป.). **ประวัติวันสงกรานต์ 2567 (Songkran History)**.สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก<https://www.humansoft.co.th/th/blog/songkran-hay-history>.
- Intason, M., Rindfleish, J., & Piboonrungrroj, P. (2023). **The cocreation of the Songkran festival in Thailand and the co-destruction of its cultural significance**. Event Management, 27(2), 237–251.
- Internet Encyclopedia of Philosophy. (n.d.). **Jacques Derrida**. Retrieved September 6, 2025, from<https://iep.utm.edu/jacques-derrida/>.

Kislenko, A. (2004). *Culture and customs of Thailand*. Greenwood Press.

Lawlor, L. (2023). Jacques Derrida. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2023 ed.). Metaphysics Research Lab, Stanford University. Retrieved September 6, 2025, from <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/derrida/>.

MGR Online. (2566, 7 ธันวาคม). “ประเพณีสงกรานต์” จาก Soft Power เลื่องชื่อ สู่ “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ยูเนสโก ทรงคุณค่าคู่โลก”. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://mgronline.com/travel/detail/9660000109913>.

The Nation. (2023, December 6). *Govt welcomes visitors to celebrate Songkran in Thailand after UNESCO listing*. Retrieved September 6, 2025, from <https://www.nationthailand.com/thailand/general/40033562>.

Phiraso, A. (2019). *An analysis of Jacques Derrida's concept of deconstruction and différance* [Master's thesis, Chiang Mai University]. Chiang Mai University Digital Collections.

Primo. (2566, 29 มีนาคม). 10 ความเชื่อในวันสงกรานต์ อัปเดต 2566 ทำแล้วเจริญก้าวหน้า. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://primo.co.th/>.

RYT9. (2567, 4 เมษายน). สงกรานต์ไทยดังไกลไปทั่วโลก สนับสนุนการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://www.ryt9.com/s/prg/3513367>.

Sanook. (ม.ป.ป.). ประวัติวันสงกรานต์ ความเป็นมาและกิจกรรมวันสงกรานต์. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://www.sanook.com/campus/948044/>.

Sprout. (2568). เจาะลึกเรื่องสงกรานต์ เทศกาลและประเพณีที่เป็นมากกว่าการเล่นน้ำ. สืบค้นเมื่อ 12 กันยายน 2568 จาก <https://sprout.co.th/>.

Travelbud. (n.d.). Songkran 101: An ultimate beginner's guide to the Thai water festival. Retrieved September 6, 2025, from <https://travelbud.com/>.

UNESCO. (2023). *Decision of the Intergovernmental Committee: 18.COM 8.B.10*. Retrieved September 6, 2025, from <https://ich.unesco.org/en/decisions/18.COM/8.B.10>.

Watkin, C. (2017, February 27). *Explaining Derrida with diagrams 1: Différance*. Christopher Watkin. Retrieved September 6, 2025, from <https://christopherwatkin.com>.